

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри психології, педагогіки та мовної підготовки Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова Резван Оксани Олексіївни на дисертаційну роботу Коваль Діани Володимирівни «Формування реалістичних професійних домагань майбутніх психологів у процесі магістерської підготовки», подану у разову спеціалізовану вчену раду при Вищому навчальному закладі «Університет імені Альфреда Нобеля» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Сучасний глобалізований світ вирізняється низкою соціальних проблем, однією із яких є безробіття, що особливо актуалізується стосовно представників гуманітарних професій. Саме тому із широкого кола опорних навичок сучасного фахівця маємо орієнтуватись на ті, що дозволяють досягати позитивного результату у процесах пошуку роботи, взаємодії із працедавцем у конкурентному середовищі, переходу із стану потенційного працівника у розряд бажаного командного фахівця, кваліфікованого співробітника. Особливо значущим для результативного працевлаштування, зокрема за соціально-гуманітарними спеціальностями, стає наявність у претендентів сформованих професійних домагань – як особистісного утворення, що обумовлює адекватність їхньої самооцінки зовнішнім вимогам професійного середовища.

В аспекті означеного підтримуємо актуальність обраної здобувачкою теми «Формування реалістичних професійних домагань майбутніх психологів у процесі магістерської підготовки».

У дисертації чітко визначені об'єкт, предмет, мета й завдання дослідження, обґрунтовано та деталізовано застосування методів пошукової роботи. Слід

вказати, що всі компоненти наукового апарату повністю корелюють між собою.

На наш погляд, структура дисертації та її результати дозволяють стверджувати, що дисертантка реалізувала всі окреслені завдання, розкрила тему в чіткій послідовності.

Не викликає заперечення наукова новизна дослідження, у якій автором вперше розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено модель формування у майбутніх психологів реалістичних професійних домагань на підставі особистісно-орієнтованого, системно-стратегіального, ресурсного, компетентісно-середовищного наукових підходів, що містить концептуальний, змістово-діяльнісний, результативно-оцінний складники; визначено стратегії формування реалістичних професійних домагань майбутніх психологів у процесі магістерської підготовки: актуалізація мотивації самовиявлення, інформаційна оперативність, активність професійного самовиявлення;

Схвальним є ґрунтовний семантичний аналіз поняття «домагання», представлений дисертанткою в аспекті претензії на щось у соціумі (claim); вимоги, серйозного запиту (demand), очікувань (expectings), частіше за все, використовуваного як поняття у галузі господарської діяльності; крім того аспірантка зауважила також про омонімічність представлення слова «домагання» у значенні «сексуальні», яке має однозначний тезаурус англійською harassment, тим самим відразу скасувавши неоднозначність розуміння досліджуваного поняття у англомовних текстах.

Дисертанткою зроблено детальний аналіз наукових концепцій, підходів, шкіл щодо проблеми домагань – як класичних, так і сучасних. Багато уваги присвячено зіставленню змісту основних психологічних концепцій теорії очікувань за авторством К. Платонова, К. Левіна, В. Врума, Ф. Герцберга, А. Бандури, К. Роджерса, де очікування корелюються із винагородою, мотивацією, цінністю тощо. У сучасних потрактуваннях авторка узагальнює уявлення науковців про домагання як амбіції, претензії,

бажання, прагнення, що деталізуються у бажаних професійних ролях, місці праці, рівні кваліфікації, типах підприємства, де хотіла б працювати особа, рівні доходів, бажаному місці проживання та праці тощо – таким чином доходячи висновку, що очікування соціальні більшою мірою виявляються в очікуваннях професійних.

Підтримуємо науковицю у вдалому поєднанні професійних домагань із рівнем самооцінки, самоповаги, спрямованістю на успіх та здатністю до рефлексії власних досягнень, а також визначення особливостей виявлення досліджуваного утворення, пов'язаних із процесом дорослішання особистості, а саме із *домаганнями щодо вибору професії, працевлаштування, реалізації та актуалізації у професії.*

Заслуговує уваги уміння Діани Володимирівни підтверджувати теоретичні висновки практичною їх реалізацією. Так, заявлена у теоретичному розділі дисертації цінність концепції кар'єрних орієнтацій Е. Шейна (E. Shein) «Кар'єрні якори», у якій доведено узгодженість задоволеності професійною діяльністю людини із особистими цінностями, обумовленими певними мотивами, - підтверджена практичним використанням означених наукових висновків у авторському семінарі-тренінгу «Працевлаштування психолога».

Означуємо уміння дисертантки акцентувати увагу на сучасних тенденціях професійної реалізації молоді, зокрема явищах *прекарізації* - як способу існування в умовах тимчасового періоду безробіття, що виявляється у підробітках без довгострокових зобов'язань і дозволяє продовжувати пошук роботи за фахом; «випереджальної адаптації» – прогностичної готовності до мінливих середовищних факторів; ейджизму – перевага побудови кар'єри молодим фахівцям на противагу із досвідченими; моббінгу – витіснення колективом або керівником найбільш ефективних працівників через хоробливу боязкість конкуренції та інших, що можуть стати основою для подальших наукових досліджень, пов'язаних із проблемою професійних домагань.

Важливим для розуміння суспільної актуальності проблеми визначаємо висновки щодо можливостей професійної реалізації психологів, узагальнені внаслідок аналізу Професійного Стандарту зі спеціальності, низки професійних сайтів з працевлаштування, публічних інтерв'ю із успішними психологами, що можна розглядати як перспективні лінії для означення професійних цілей майбутніх фахівців з психології. Доповнення отриманої інформації результатами низки авторських експериментів (В. Панка, А. Гойко, О. Столярчук) дозволило зробити невтішний висновок про переважання у студентів психологічних факультетів старших курсів домагань щодо швидкого отримання високих посад за фахом внаслідок їхньої активності у відвідуванні різного виду тренінгів та майстер-класів, що звісно, є результатом маніпулятивних впливів недоброчесних коучів.

Заслуговує позитивної оцінки уміння Діани Володимирівни результувати інформацію нормативних документів, а також аналітичні дані, отримані у дослідженні досвіду інших науковців – у власних висновках щодо видів професійної реалізації психолога: клінічного та консультативного психолога (за різним профілем діяльності: дитячі, сімейні, по роботі з залежностями, судові тощо); організаційного психолога (у тому числі із виконанням функції HR-рекрутера); академічного психолога (ті, що займаються дослідженнями).

У визначенні структури професійних домагань авторка спиралась на чинники, означені у структурі подібних утворень, досліджуваних іншими науковцями: виокремлення важливих аспектів соціальної реалізації, усвідомлення власних цінностей, цілей, шляхів їх реалізації; усвідомлення та активізація відповідних ресурсів як інструментів досягнення мети.

Цікавим видається уявлення про мотиваційно-цільовий компонент професійних домагань, який визначався за допомогою методики «якорів» Е. Шейна, внаслідок чого майбутні психологи отримували інформацію про виявлені у них професійні спрямованості (спрямованість на реалізацію за фахом, адміністративну кар'єру, експертну діяльність, меценатство або інші),

унаочнювали професійну мету, що давало поштовх до мотивації й регуляції шляху щодо її досягнення. При цьому авторка зауважує про доцільність організації рефлексивного опитування студентів на 1 та 3 курсах, звертаючи увагу, що зміст «якоря», може суттєво змінитись внаслідок особистого професійного досвіду – як симбіозу знань і активності студента. Методика Е. Шейна справедливо оцінюється дисертанткою як універсальна для формування і мотиваційно-ціннісного, і знанневого компонентів, оскільки знання мають бути інтегровані за змістом двох компонентів: спочатку відбувається усвідомлення «свого» типу кар'єрної орієнтації, а вже потім на основі усвідомленої мотивації – активізується процес набуття знань про зміст та функції конкретного виду діяльності у галузі «Психологія».

Вбачаємо необхідним акцентувати увагу на умінні автора поєднувати частини елементів дослідження, поступово формуючи в усіх, хто знайомиться із змістом роботи, логіку уявлення про експеримент, зокрема, на зв'язок компонентів реалістичних домагань психологів із стратегіями їх формування (актуалізації мотивації самовиявлення; інформаційної оперативності; активності особистості у професійному самовиявленні), техніками їх реалізації, а також відповідно до означеного засадничим системно-стратегіального наукового підходу.

Схвалюємо обраний автором спосіб реалізації наукового експерименту через моделювання, оскільки у моделі (як і в технології чи системі) відображено теоретичні засади проблеми дослідження, елементи її імітаційного вирішення й прогностичний результат експерименту, водночас імітаційність моделі дає можливість корегувати способи вирішення наукової проблеми для інших за умовами експериментальних майданчиків. Крім того, повністю погоджуємось із розумінням моделювання експерименту як можливості накладання без втручання у освітню працюючу систему можливостей інформальної освіти – з метою спрямування особистості до інтеграції у суспільство через професійну реалізацію.

Цікавим і практично ефективним видається створений і реалізований у

межах експерименту семінар-тренінг «Працевлаштування психолога», де Діаною Володимирівною детально пропрацьовані найбільш важливі для професійної реалізації психолога проблеми: особистої професійної спрямованості, аналізу ринку праці психолога, тайм-менеджменту – як засобу виключення прокрастинації у діяльності, рефлексії щодо рівня особистих професійних домагань тощо, а також практичні навички створення власного резюме.

Вражає масив можливостей щодо спілкування й взаємодії студентів із фахівцями-практикуючими психологами, серед яких були випускники університету, стейкхолдери, фахівці університетів-партнерів. Цінним вважаємо те, що студенти мали можливість ознайомитись із різними фаховими методами й техніками, використовуваними психологами, що працюють у різних напрямках (сексологічне, сімейне, кризове, адиктологічне консультування, НЛП тощо). Сподобалась також рефлексивна анкета, яку консультанти пропонували студентам після кожної спроби їхнього працевлаштування – з метою виявлення елементів, які підсилюють цінність на ринку праці або перешкоджають отриманню робочого місця.

У цілому дисертація складає позитивне враження. Дане дослідження може бути кваліфіковане як вагомий внесок у професійну педагогіку в контексті професійної підготовки психологів.

Разом з тим, ґрунтовний аналіз матеріалів дисертаційної праці Діани Володимирівни Коваль дозволяє висловити деякі побажання і в певній мірі дискусійні зауваження і судження.

1. Позитивно оцінюючи глибокий аналіз дисертанткою теоретичних праць з проблеми професійних домагань, варто звернути увагу на доцільність аргументування актуальності означеної проблеми з огляду на її соціальність – через представлення результатів експериментальних досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців.

2. Поцінуємо намагання дисертантки деталізувати інформацію про зміст компонентів реалістичних професійних домагань психологів, однак

вважаємо, що слід було б звернути увагу на структурну однотипність характеристики кожного компонента, оскільки у дисертації логіка означеної характеристики дещо порушена, зокрема, у змісті мотиваційного компоненту представлено методики визначення його сформованості, тоді як для когнітивного та особистісно-технологічного – лише організаційні форми його формування.

3. Погоджуємось із автором у визначенні саме стратегічного шляху формування реалістичних професійних домагань психологів, оскільки стратегії реалізації професійних домагань психологів, спираються з одної сторони – на теоретичні засади вивчення змісту означеної наукової проблеми, а з іншої – на особливості професійних можливостей, представлених у видах діяльності психолога. Водночас видається логічним уведення інформації про роль означених стратегій у наукову новизну, оскільки їх важливість у реалізації експерименту, на нашу думку, є безсумнівною й результативною.

4. У описі якісно-кількісних зрушень сформованості компонентів реалістичних професійних домагань вбачаємо дещо недостатню деталізацію представлення особистісно-технологічного критерію. Так, дисертантка зауважує про оцінювання рівня сформованості означеного критерію експертами (фахівцями кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи) – через оцінку діяльності студентів, спрямованої на пошук роботи та самовдосконалення щодо цього процесу за конкретним шкалуванням. Однак ані в тексті дисертації, ані в додатках не представлено результуючих означене оцінювання протоколів.

Загальний висновок.

Аналіз дисертації, опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Коваль Діани Володимирівни «Формування реалістичних професійних домагань майбутніх психологів у процесі магістерської підготовки», є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам до оформлення

дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.); п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 № 167, Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), а її автор Коваль Діана Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), 01 – Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології, педагогіки
та мовної підготовки
Харківського національного університету
міського господарства імені О.М. Бекетова

Оксана РЕЗВАН

Підпис	<i>О. Резван</i>
Засвідчую:	
<i>карт.</i>	відд. кадрів
" "	р.

Оксана Резван